

UNIUNEA EUROPEANĂ
Fondul Social European

GUVERNUL ROMÂNIEI
Ministerul Dezvoltării Regionale
și Administrației Publice

INOVAȚIE ÎN ADMINISTRAȚIE

Instrumente Structurale
2007-2013

Proiect cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional "Dezvoltarea Capacității Administrative", în perioada 2007-2013

RAPORT PRIVIND ASPECTE ALE EVOLUȚIEI INSTITUȚIONALE

UNITATEA EXECUTIVĂ PENTRU
FINANȚAREA ÎNĂLȚĂMÎNTULUI
SUPERIOR, A CERCETĂRII,
DEZVOLTĂRII ȘI INOVAȚII

Creșterea Capacității Administrative
a Sistemului Public de CDI

Proiect cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional "Dezvoltarea Capacității Administrative", în perioada 2007-2013

Cuprins

Introducere.....	4
Studiu de caz: Academia Română	4
Academia Română ca actor al cercetării românești.....	5
Resursele umane	5
Academicianul	5
Cercetătorul din institutul Academiei	6
Raportul dintre Academie și instituțiile statului.....	8
Internaționalizare	10
Studiu de caz: Institutul de Biologie și Patologie Celulară „Nicolae Simionescu”	13
Finanțare.....	14
Concluzii.....	14
Bibliografie.....	16

Proiect cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional "Dezvoltarea Capacității Administrative", în perioada 2007-2013

Introducere

Acest raport descrie unele aspecte ale sistemului românesc de cercetare, dezvoltare și inovare dintr-o perspectivă evolutivă. Obiectivul este identificarea acelor aranjamente instituționale reziliente în contextul schimbărilor exogene, cât și a discontinuităților, asociate fie cu schimbări exogene, fie cu acțiunea unor personalități reformatoare.

Acest demers are rolul de a completa demersurile analitice evaluative. O perspectivă evolutivă poate ajuta la înțelegerea contribuțiilor și potențialului actorilor sistemului național de cercetare și dezvoltare și poate oferi fundamente pentru analiza opțiunilor de politici din perspectiva dependenței de cale.

Vom discuta cu precădere perioada instituționalizării sistemului național de cercetare și dezvoltare de după revoluție, iar în acest sens, vom face referiri la perioada anterioară – cea a funcționării în cadrul sistemului comunist.

Studiu de caz: Academia Română

Alegerea Academiei Române ca studiu de caz s-a bazat pe asumția că academiile de științe sunt instituțiile emblematice ale oricărui sistem național de cercetare, dezvoltare și inovare. Demersul nostru descriptiv-analitic a fost construit în pregătirea Mutual Learning Workshop-ului intitulat "Învățământul superior și cercetarea în Europa Centrală și de Est – între tradiție și provocările secolului XXI". Dintre elementele sistemului național de cercetare, dezvoltare și inovare care s-au dovedit instrumentale în contribuțiile la revoluțiile științifice determinate de schimbările majore de paradigmă au fost evidențiate: resursele umane, internaționalizarea și finanțarea.

În ceea ce privește aspectele metodologice, demersul nostru s-a bazat atât pe surse secundare, și anume lucrări de referință despre istoria Academiei Române, cât și pe surse primare, respectiv analele și anualele editate de Academia Română. Dintre sursele secundare, menționăm: Berindei (2006) și Cătănuș (2012). În ceea ce privește citările, nu vom consemna toate evenimentele comune celor două surse citate, ne rezumăm la a preciza în această secțiune că reperele istorice sunt preluate din cei doi autori. Vom consemna doar acele aspecte specifice evidențiate de istoricii sus-menționați.

Înainte de discuția propriu-zisă a celor trei elemente enumerate anterior, se impun unele precizări referitoare la Academia Română. Acestea reprezintă opțiuni majore de arhitectură a relațiilor dintre actorii sistemului național de cercetare, dezvoltare și inovare din România și vor servi la contextualizarea descrierilor și analizelor focalizate pe dimensiunile enumerate anterior.

Proiect cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional "Dezvoltarea Capacității Administrative", în perioada 2007-2013

Academia Română ca actor al cercetării românești

În multe scrieri se face referire la Academia Română prin sintagma "cel mai înalt for științific și cultural" al țării¹. Această etichetă ascunde de altfel două aspecte inter-dependente într-o mare măsură: caracterul Academiei de unic for "științific și cultural", și ramurile științifice ale Academiei Române.

Este un fapt binecunoscut printre cei care au avut o preocupare generalistă de a studia istoria Academiei Române că aceasta a fost constituită plecând de la o asociere disciplinară de oameni de știință, anume Societatea Literară Română, un demers care nu poate fi delimitat de proiectului statului național român (dicționar, gramatică și ortografie unitare). Ulterior, au fost adăugate alte secții, primele fiind istoria și științele naturale.

"Cel mai înalt" for nu s-a dezvoltat însă unitar și centralizat: la instaurarea regimului comunist, pe lângă Academia Română mai funcționau și Academia de Medicină și Academia de Științe, ambele fiind ulterior înglobate în ceea ce urma să se numească Academia Republicii Populare Române. Menționăm aici faptul că și Academiei Române i-a fost impus un proces de adaptare utilitaristă la necesitățile industriei, prin dezvoltarea cu precădere a științelor tari și aplicative, în detrimentul socio-umanelor.

O perspectivă analitică asupra istoriei Academiei Române reliefează trei ipostaze principale în care s-a aflat aceasta în raport cu statul:

- 1) For academic declarat independent de politica de stat, finanțat substanțial din bugetul public.
- 2) Organizație înglobată în aparatul de stat, parte a birocrăției guvernamentale. Aceasta a fost situația Academiei Române în perioada regimului comunist.
- 3) Organizație care coordonează o parte din sistemul național de cercetare, îndeplinind și rolul de agenție "tampon", care intermediază relațiile dintre stat și organizațiile care desfășoară activități de cercetare, prin gestionarea finanțării competitive a cercetării.

Resursele umane

Din perspectiva activității științifice, am identificat două categorii de cercetători care contribuie substanțial la rezultatele Academiei: membri Academiei și cercetătorii din institutele de cercetare ale Academiei. În această secțiune, vom evidenția aspecte legate de evoluția academicianului și a cercetătorului în institutele Academiei. Menționăm că am exclus din această analiză deliberat alte categorii de personal, în general administrativ sau tehnic, din nevoia de a concentra demersul analitic asupra aspectelor definitorii sistemului de cercetare din România.

Academicianul

Distingem două aspecte legate de instituția academicianului: una este pragmatică și ține de criteriile de admitere, categoriile de membrii, remunerații etc., iar cea de a doua este simbolică și ține de statut.

¹ Vezi de exemplu Berindei (2006, p. 310).

Proiect cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional "Dezvoltarea Capacității Administrative", în perioada 2007-2013

În ceea ce privește statutul de academician, nu vom insista asupra ingerințelor politicului asupra acordării statutului de academician în timpul regimului comunist. Aceste aspecte sunt documentate amplu de istoricii citați. Vom preciza o altă dimensiune simbolică: acordarea statutului de academician sau membru de onoare al Academiei conducătorilor țării. Este binecunoscut cazul Elenei Ceaușescu; este poate mai puțin cunoscut faptul că Regele Carol I a fost unul dintre conducătorii țării numit membru onorific al Academiei. Din punct de vedere analitic, ambele cazuri reflectă reputația Academiei ca elită a cercetării și culturii românești.

La începuturile regimului comunist, Academia Română avea următoarele categorii de membri:

- Membri titulari activi;
- Membri titulari onorifici;
- Membri corespondenți din țară;
- Membri de onoare din țară și din străinătate.

Dintre aceștia doar membri titulari activi și onorifici puteau purta titlul de "academician"; membrii titulari onorifici nu aveau însă drept de vot – votul lor era consultativ. Tot în perioada comunistă se instituie obligativitatea discursului de recepție.

În ceea ce privește instituția academicianului, regimul comunist impune reguli specifice birocrățiilor etatiste: înlocuiește obținerea statutului de membru în urma deciziei forului academic cu numirea de către structura supra-ordonată, iar conducerea colegială este înlocuită cu cea ierarhică, decisă pe linie de partit (Berindei, 2006, p. 320). După schimbarea regimului în 1989, aranjamentele revin la o formă similară cu cea de dinainte de 1948.

Cu toate acestea, academicienii s-au bucurat de o serie de avantaje în perioada 1948-1960. Au beneficiat de reduceri la transportul național; au existat înlesniri semnificative pentru urmașii acestora, care ar intra în categoria pensiilor. În cea de a doua jumătate al deceniului cinci, aflăm că Academia avea o policlinică a sa și 22 de case de odihnă.

Cele mai multe dintre beneficiile academicienilor au fost retrase începând din anii '70, în perioada în care Academia a încetat să primească sprijinul guverării comuniste. După 1974 se restrânge dreptul Academiei de a alege noi membri în locul celor ale căror locuri se vacantaseră din motive naturale. Printre pușinii membri aleși după acest an se numără personalități științifice cărora nu li se putea refuza această distincție – singurul membru astfel ales este reputatul savant Emil Palade, și membri marcanți ai Partidului Comunist Român: Ștefan Voitec, Nicolae Ceaușescu – Elena Ceaușescu fusese aleasă deja academician în 1974.

Cercetătorul din institutul Academiei

Începem această secțiune prin clarificarea raporturilor dintre "academicieni" și "cercetătorii din institutele Academiei". Academia din România începe să aibă în subordine institute de cercetare prin reforma din primii ani ai regimului comunist. Până la acel moment rolul Academiei era preponderent simbolic, de consacrare. Dimensiunea administrativă, de coordonare a activității de coordonare a institutelor de cercetare a venit la pachet cu includerea în birocrăția statului comunist.

Proiect cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional "Dezvoltarea Capacității Administrative", în perioada 2007-2013

Cercetătorii din institutele Academiei au beneficiat de unele înlesniri față de alte ocupații intelectuale, de aceea îi putem privi ca privilegiați în unele perioade. Astfel, regulamentul general al Academiei Republicii Populare Române prevedea că retribuția colaboratorilor științifici ai institutelor era "exonerată de impozite și de taxe de orice natură". De asemenea, același regulament prevedea că nu se aplicau nici "dispozițiunile referitoare la cumul".

În ceea ce privește dimensiunea resursei umane, am preluat din sursele citate următoarele repere. Am încercat să le selectăm pe cele care par aproape de realitate:

- În 1962, Academia Română avea în subordine peste 75 de „institute, centre de cercetare” și „institute departamentale”, în care activau, per ansamblu, peste 4500 de cercetători (Berindei, 2006, p. 333).
- La sfârșitul anului 1963, institutele de cercetare din subordinea Academiei Române totalizau 1 547 cercetători – Institutul de Fizică Atomică nu este inclus în acest recensământ. În anul următor, numărul de cercetători din aceleași institute a crescut la 1 748 (Berindei, 2006, p. 363)
- În 1966, când Academia cunoștea o perioadă de expansiune, numărul academicienilor ajunsese la 235 de membri, dintre care 81 de membri de onoare și corespondenți.

În contextul discuției referitoare la fluctuațiile personalului de cercetare, unele repere referitoare la dimensiunea aparatului administrativ sunt relevante. Amintim aici că ne referim la personalul administrativ care asigură funcționarea Academiei – activitățile care îi vizează în special pe academicieni. Reperele avansate sunt următoarele (Berindei, 2006, pp. 403-410):

- În anii '60, în perioada de expansiune a Academiei, personalul administrativ depășea 200 de persoane. Mai precis, în 1967, erau 266 de persoane angajate pe poziții administrative.
- În 1990, la momentul începutului tranziției instituțiilor Academiei în contextul mai larg al tranziției de la comunism la capitalism, aparatul administrativ al Academiei număra 7 persoane.
- Tot în 1990, academicienii au votat extinderea aparatului administrativ, dar au impus și limita de 100 de poziții în acest sens.

Dacă anul 1990 poate fi considerat anul politicilor reparatorii, prin care academicianul și cercetătorul din institutele subordonate Academiei au fost readuși în poziții similare epocilor de aur pe care le-au trăit². După 1990, situația celor două categorii avea să se înrăutățească odată cu situația generală a țării – retribuțiile și salariile au urmat un proces de diminuare a puterii de cumpărare (Berindei, 2006, p. 435), ceea ce a contribuit, probabil, la erodarea poziției cel puțin a cercetătorilor în societatea românească.

Din punct de vedere cantitativ, primii ani de după revoluție au fost marcați de o extindere a personalului institutelor de cercetare din subordinea Academiei. În 1990, după reorganizarea Academiei Române în urma căreia a incorporat institutele, personalul acestora număra 4 073 de persoane, dintre care 3 064 reprezentau personal de cercetare (Berindei, 2006, p. 411) – cercetători și tehnicieni, cel mai probabil, dacă luăm în calcul structura actuală a personalului institutelor de cercetare din subordinea Academiei Române. În 1995, Academia Română ajunsese să aibă în institutele din subordine 4 461 de angajați, dintre care 2 562 de cercetători, printre ei numărându-se peste 800 de doctori în științe (Berindei, 2006, p. 437).

² Este de semnalat că „epoca de aur” a academicienilor nu coincide cu „epoca de aur” a cercetătorilor din institutele subordonate Academiei. Dacă pentru primii „epoca de aur” poate fi considerată perioada ultimilor ani ai României interbelice, pentru cercetătorii din institutele din subordinea Academiei „epoca de aur” o constituie anii '60. Este interesant de remarcat că în 1990 au fost reconstituite configurațiile instituționale cele mai avantajoase pentru ambele categorii luate în discuție.

Proiect cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional "Dezvoltarea Capacității Administrative", în perioada 2007-2013

Potrivit istoricului citat anterior, situația materială a academicienilor s-a îmbunătățit în perioada 1998 – 2006. Tot în această perioadă au fost instituite și alte avantaje, dintre care vom discuta mai pe larg în secțiunea dedicată internaționalizării asimilarea academicienilor cu statutul de personal diplomatic. În 2002 și salariile cercetătorilor din institutele din subordinea Academiei Române au crescut semnificativ, în raporturi între 2.96 și 3.79.

Raportul dintre Academie și instituțiile statului

Raporturile dintre Academie, institutele de cercetare și ministerele de ramură au fost oscilante. După cum am menționat anterior, în perioada interbelică Academia Română avea un rol preponderent simbolic, neavând niciun institut în coordonare. Activitatea de cercetare era localizată în alte părți, în universități, "stațiuni" și de multe ori era o întreprindere privată. În perioada Republicii Populare Române, au fost înființate o serie de institute de cercetare în subordinea Academiei Române, în care a fost angajat personal de cercetare. Astfel, Academia Republicii Populare Române a devenit o organizație care coordonează activitățile de cercetare desfășurate în institute.

Trebuie menționat că aparatul birocratic al Academiei Române s-a extins, urmare a expansiunii activității Academiei prin institute. Apogeul expansiunii Academiei Române din perioada guvernării comuniste a fost atins în anii 1969-1970.

Institutele medicale au fost transferate nou re-înființatei Academii de Științe Medicale (Berindei, 2006, p. 379). Precizăm, că, anterior acestui an, Academia Română a fost unicul for tutelar științific al țării, începând cu reorganizarea din 1948. Pierderea monopolului a adus după sine pierderea unora dintre resurse.

Institutele cu caracter socio-uman au fost trecute în aceeași perioadă în subordinea proaspăt înființatei Academii de Științe Sociale și Politice, potrivit istoricilor citați. Tot în aceeași perioadă a fost înființată și Academia de Științe Agricole și Silvicultură.

În 1974, institutele care rămăseseră în subordinea Academiei au fost transferate o parte ministerului responsabil cu educația, o parte unui organism numit Consiliul Culturii și Educației Socialiste. Astfel, Academia Română s-a întors la funcția simbolică pe care a avut-o în ultimii ani ai perioadei interbelice.

În subordinea Academiei Române au rămas filialele de la Cluj și Iași, precum și bazele de cercetare de la Timișoara și Târgu Mureș. Academia Română fusese ea însăși plasată în subordinea Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, situație care s-a schimbat abia după înlăturarea regimului comunist.

Cu toată că din punct de vedere organizațional limitele dintre Academia Română și academiile de ramură erau clare, din punct de vedere științific lucrurile apar mult mai relativ. Aflăm de la Berindei (2006, p. 390) că o serie dintre manifestările științifice ale Academiei Române din anul 1974 au fost organizate în parteneriat cu academiile de ramură. Motivul enunțat de istoric este cel al intruziunii politicului în activitatea Academiei Române, în sensul impoziției parteneriatului cu academiile de ramură.

După 1990, raportul dintre Academie și ministere s-a inversat, astfel că o serie dintre vechile institute de cercetare din subordinea Academiei au revenit la o formă de organizare similară cu cea din anii '60. Berindei (2006, p. 409) precizează că aceste schimbări s-au produs la cererea institutelor. Alături de institutele care

Proiect cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional "Dezvoltarea Capacității Administrative", în perioada 2007-2013

au revenit în subordinea Academiei, care pot fi astfel privite ca o măsură reparatorie, au fost trecute în subordinea Academiei și unele institute nou-înființate sau reînființate.

Per ansamblu, după reorganizarea Academiei Române, aceasta putea număra 55 de institute de cercetare în subordine. În 1993, Academia Română ajunsese să aibă în subordine 74 de institute, centre și colective de cercetare.

După anul 2000, Academia Română a instituit o nouă funcție a sa în raport cu institutele de cercetare din subordine: evaluarea și impunerea unor măsuri de concentrare a resurselor. Astfel, a fost instituit un proces de evaluarea a institutelor de cercetare din subordinea Academiei Române, în urma cărora acestea au fost încadrate în patru categorii, A, B, C și D. Categoria A a fost considerată de excelență. Au existat institute încadrate și în categoriile C și D. Evaluarea și clasificarea au fost urmate de concentrări de resurse, care au luat forma comasărilor.

Trebuie notat faptul că, potrivit surselor citate de Berindei (2006, p. 411), în cursul reorganizării Academiei Române din anul 1990 a fost avansată ideea subordonării acesteia unui Consiliu cu rol de coordonare a cercetării în România. Tot potrivit aceluiași surse, notăm importanța dată autonomiei Academiei Române față de guvernare. Tot în acest context, este important să precizăm că între obiectivele Academiei Române pentru anul 1990 am identificat și elaborarea unui „statut al cercetătorului”, ceea ce indică ambițiile pe care le avea Academia restructurată de a își asuma un rol de reglementare în chestiuni ce țineau de politica științei.

Un alt exemplu în acest sens este inițiativa Academiei Române de a se implica în gestionarea doctoratului în întreaga țară. Berindei (2006, p. 428) notează existența chiar a unor discuții la nivel de secretar de stat în acest sens.

Potrivit sursei citate anterior, tot în aceeași perioadă Academia Română își consolidează poziția de ceea ce am numi în jargon de politici publice „stakeholder” – parte a procesului decizional în politicile privind cercetarea. În 1990 Academia Română a negociat proiectul de lege privind organizarea activităților de cercetare-dezvoltare, reușind să blocheze o propunere care nu stipula drepturile pe care și le doreau reprezentanții înaltului for științific pentru Academie. Mai mult, Academia Română a început să se pronunțe pe teme de interes pentru societate, aflate pe agenda publică. Restructurarea economiei, sau limba moldovenească sunt doar unele dintre exemplele de acest tip din anii '90. Este necesar să precizăm că Academia Română a continuat să ofere argumente științifice în debaterile de pe agenda publică a României, cel mai cunoscut astfel de exemplu din ultimii ani fiind, probabil, poziția Academiei Române referitoare la exploatarea resurselor aurifere de la Roșia Montana³, în care Academia Română a susținut un punct de vedere contrar guvernului. Un alt exemplu de asumare a unui rol de jucător pe agenda publică este publicarea „Cărții albe privind strategia cercetării” (Berindei, 2006, p. 446). Documentele de viziune elaborate de Academie nu s-au rezumat numai la domeniul științei: au fost propuse spre dezbateră forțelor politice „Strategia tranziției spre economia de piață” și „Strategia națională a dezvoltării economice a României pe termen mediu (2001 - 2004)” (Berindei, 2006, pp. 455-456).

Academia Română a continuat să se implice în chestiuni de politică națională și prin modalități mai puțin explicite. Astfel, propunerea de a extinde eligibilitatea pentru acordarea premiilor Academiei Române către oamenii de știință din Republica Moldova, pusă de altfel în practică – potrivit lui Berindei (2006, p. 430), nu

³ <http://www.acad.ro/forumuri/doc2013/d0619-ProiectulRosiaMontana-AnalizaAR.pdf>, accesat la 28 decembrie 2014.

Proiect cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional "Dezvoltarea Capacității Administrative", în perioada 2007-2013

poate fi privită în izolare față de promovarea unor politici culturale unitare pentru România și Republica Moldova.

Începând cu 1994, Academia Română își asumă și rolul de finanțator al cercetării românești. Modalitatea de finanțare a fost cea competitivă, prin granturi (Berindei, 2006, pp. 437-438). Nu putem prezenta o retrospectivă exhaustivă a rolului Academiei Române ca finanțator al cercetării din lipsa surselor documentare organizate în acest sens. Avansăm o serie de repere care pot ajuta cititorul să își formeze o opinie despre modul în care era organizată această activitate a Academiei:

- În anul 1996, au fost finanțate 122 de proiecte dintre cele peste patru sute primite, potrivit istoricul citat anterior. Restul au fost trimise spre finanțare ministerului responsabil de cercetare, dezvoltare și inovare;
- Cel mai recent anunț referitor la granturile Academiei Române de pe site-ul instituției este datat 2003⁴;
- Lista proiectelor finanțate în anul 1999 conține propuneri ale unor organizații care aparțin mai multor categorii de actori ai sistemului de cercetare, dezvoltare și inovare: institute și centre de cercetare aflate în subordinea Academiei Române, institute naționale de cercetare, dezvoltare și inovare⁵.
- Potrivit sursei citate anterior, sumele atribuite în 1999 se ridică la ordinul miilor de dolari, în paritatea din anul respectiv, în cazul finanțărilor mai generoase.

O chestiune care nu este explicată de istorici și care pare chestionabilă din perspectiva laicității statului este includerea unei serii lungi de înalți prelați ai unora dintre bisericile mai mari din România, dar și înalți prelați cum ar fi Papa Ioan Paul al II-lea sau Bartolomeu I, patriarhul ecumenic al Constantinopolului între membrii de onoare ai Academiei de după 1990. Deși această secțiune este dedicată discutării relațiilor și condiționalităților din Academia Română și instituțiile statului român, iar bisericile nu sunt instituții ale statului român, în contextul în care subiectul laicizării statului este departe de a fi epuizat, considerăm că deciziile Academiei Române apar chestionabile.

Internaționalizare

În perioada comunistă, internaționalizarea a fost încurajată spre țările din sfera de influență a Uniunii Sovietice. Continuarea practicilor anterioare, cum ar fi publicarea în limbi occidentale de circulație internațională a fost descurajată. Achizițiile de literatură, dar și participările internaționale au fost orientate spre spațiul geo-politic amintit anterior.

Cu toate acestea, ar fi eronat să privim monocrom internaționalizarea în timpul regimului comunist. Pe de o parte, amintim că în unele cazuri ruptura de forurile corespondente din țările occidentale nu a fost întotdeauna o alegere. Aici nu vorbim de impozițiile venite pe linie de guvern de la Moscova, ci de refuzul

⁴ http://www.acad.ro/grant2003/pag_grant2003_anunt.htm

⁵ <https://www.google.ro/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&cad=rja&uact=8&ved=0CFAQFjAH&url=http%3A%2F%2Fwww.acad.ro%2Fgrant2008%2FListeGAR%2FListaGAR1999.doc&ei=LirTVImiKsu4UYzpgtgH&usg=AFQjCNGMtJUUp3h8n5gg7GFeRWH1qRRKaEw&bvm=bv.85464276,bs.1,d.bGQ>

Proiect cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional "Dezvoltarea Capacității Administrative", în perioada 2007-2013

organizațiilor din țările occidentale de a invita reprezentanți ai Academiei Române. De asemenea, au existat activități înreptate și către cercetători din țări occidentale, participarea la evenimente internaționale în țări occidentale care au acceptat prezența reprezentanților Academiei Române.

Activitățile internaționale ale Academiei s-au intensificat după 1955 (Berindei, 2006, p. 310), păstrându-se decalajul între țările comuniste și cele capitaliste. Internaționalizarea se manifesta prin:

- Participare la întâlniri internaționalizare;
- Achiziție de literatură de specialitate;
- Teme de studiu/prelegere internaționalizare. Se remarcă în special conferințe referitoare la opera unor cercetători și autori internaționali;
- Limbi de publicare. Identificăm între lista publicațiilor Academiei din raportul din 1956 un titlu în limba franceză.

De asemenea, în 1956 s-au adoptat modificări ale statutului Academiei prin care puteau fi aleși drept membri de onoare sau membri corepondenți cetățeni ai altor state. În prima sesiune în care au fost aleși savanți străini ca membri ai Academiei, printre ei s-au numărat șase cetățeni francezi, în timp ce numărul sovieticilor a fost de opt membri. În total au fost admiși 19 membri cetățeni ai altor state.

După cum se poate ușor observa, legătura cu occidentul a fost ținută în special pe filiera franceză, mult mai acceptabilă politic decât cea germană sau anglo-saxonă. Participarea la evenimente internaționale în țările capitaliste s-a intensificat către finele deceniului cinci, dar Berindei (2006, p. 351) ne atrage atenția că participarea la astfel de evenimente era permisă doar pentru unele persoane, cărora autoritățile le îngăduiau astfel de mobilități.

Din rapoartele din primii trei ani ai anilor șaiszeci reiese că s-a ajuns la o relativă paritate între deplasările în țările capitaliste și cele comuniste (Berindei, 2006, p. 352). De asemenea, din aceleași surse aflăm că deplasările nu le mai erau rezervate doar academicienilor, de ele putând beneficia și cercetătorii din institutele din subordine. Din aceeași sursă aflăm că în anul 1963 „relațiile cu străinătatea” au fost „deosebit de bogate” comparativ cu anii anteriori, iar tendința spre internaționalizare, a fost echilibrată între occident și țările de sub influența Uniunii Sovietice (Berindei, 2006, pp. 361-362).

Tendința de internaționalizare a continuat. Dintre instrumentele de internaționalizare utilizate de Academia Română în anii '60 (Berindei, 2006, pp. 365-368), menționăm:

- Mobilități în vederea specializării: în 1963 au fost efectuate stagii de cercetare de 53 de cercetători, dintre care 30 în țări occidentale, în special în Franța;
- „Schimburi de experiență”: în 1963 au fost efectuate 173 de deplasări, aproape toate în țările „lagărului”;
- Participări la „reuniuni internaționale” – conferințe cu participare internațională: cercetătorii și academicienii români au participat la 140 de astfel de conferințe în 1963;
- Găzduirea unor invitați internaționali: în baza invitațiilor au conferențiat la Academie 33 de personalități internaționale, dintre care 18 din țări occidentale în 1964;
- Organizarea de conferințe științifice cu participare internațională;
- Achiziționarea de literatură de specialitate internațională: în 1965 bugetul pentru literatură de specialitate din țările occidentale a depășit cu mult alocările pentru achiziția de cărți din estul Europei. Raportul dintre cele două sume este de aproximativ 4 la 1;

Proiect cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional "Dezvoltarea Capacității Administrative", în perioada 2007-2013

- Alegerea de membri corespondenți internaționali: 68 dintre membrii de onoare sau corespondenți erau internaționali în 1966, dintre aceștia 41 erau cetățeni ai țărilor occidentale;
- Participarea Editurii Academiei la târguri internaționale de carte (Berindei, 2006, p. 375);
- Co-editări sau preluări în traducere ale cărților publicate la Editura Academiei;
- Titluri onorifice obținute de academicieni români în străinătate: membru corespondent al altor Academii, *doctor honoris causa*, membru în foruri de conducere ale organizațiilor științifice internaționale;
- Afilierea Academiei la organismele internaționale dedicate academiilor de științe (Berindei, 2006, p. 386).

Perioada propice internaționalizării s-a încheiat la sfârșitul deceniului. În anii 1969-1970 s-a introdus în unele cazuri obligativitatea obținerii unei aprobări din partea președintei Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, Elena Ceaușescu. Precizăm că începutul anilor '70 este marcat de o serie de îngrădiri și deposedări la adresa Academiei, restrângerile internaționalizării fiind doar unul dintre aspecte.

După reorganizarea Academiei Române în 1990, concomitent cu schimbările profunde în contextul social, apare o nouă direcție de internaționalizare: legăturile cu diaspora științifică românească. Prima acțiune concretă în acest sens a fost o conferință denumită internațională și intitulată „Știința românească în România și în afara României”, organizată în 1993 la Sinaia.

Potrivit lui Berindei (2006, p. 442), activitățile de internaționalizare ale Academiei Române s-au extins în anii de după revoluția din 1989. Dintre modalitățile specifice de internaționalizare am selectat următoarele:

- Extinderea eligibilității pentru premiile Academiei Române către cercetători internaționali care abordează teme de cercetare românești⁶. Un alt grup țintă al premiilor Academiei Române l-au constituit cercetătorii din Republica Moldova.
- Instituirea unui sistem de săptămâni de schimb, prin care academicieni și cercetători din institutele de cercetare din subordinea Academiei Române. Pentru referință este avansată cifra de 1157 de deplasări în străinătate în perioada 1994 - 1997, totalizând peste 2000 de săptămâni (Berindei, 2006, p. 443). Din păcate, istoricul nu oferă nicio estimare a mobilităților de acest tip înspre România.
- Stabilirea prin act normativ al dreptului academicienilor de a beneficia de pașapoarte diplomatice și de a fi asimilați demnitarilor în deplasările în afara României. Potrivit istoricului citat, această prevedere a fost pusă în aplicare începând cu anul 2002, dar a existat un moment în urma căruia practica a fost sistată.

În continuare, vom discuta alte aspecte ale internaționalizării cercetării în perioada guvernării comuniste și în primii ani după revoluție, din perspectiva evoluției unuia dintre institutele de cercetare din subordinea Academiei Române, considerat excepția de la regulă în multe privințe.

⁶ Este oarecum discutabil în ce măsură acest instrument este pus în slujba internaționalizării sau a promovării culturii și cunoașterii naționale.

Proiect cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional "Dezvoltarea Capacității Administrative", în perioada 2007-2013

Studiu de caz: Institutul de Biologie și Patologie Celulară „Nicolae Simionescu”

Sursele pentru această secțiune sunt volumul aniversar al Institutului de Biologie și Patologie Celulară „Nicolae Simionescu” (*Institutul Simionescu 30 ani*, 2009), un interviu publicat în presa centrală⁷ și pagina de internet a institutului⁸.

Institutul a reprezentat, încă de la înființare, o expresie a internaționalizării facilitate de diaspora științifică. Artizanii înființării institutului au fost Nicolae și Maya Simionescu, doi cercetători renumiți, afiliați la acel moment Universității din Yale, Statele Unite ale Americii, și membri ai colectivului de cercetare coordonat de George Emil Palade, laureat al premiului Nobel, unul dintre puținii membrii „noi” și nepolitici ai Academiei de după momentul 1969. Cei doi au fost sprijiniți în demersul lor de George Emil Palade, singurul savant român căruia regimul nu i-a refuzat acordarea statutului de academician după 1969.

Statutul institutului, precum și cel al celor doi cercetători care urmau să îl coordoneze a făcut subiect de negociere între instituții ale statului român și oamenii de știință sus-menționați. Ca urmare a acestui aranjament, celor doi coordonatori le-a fost permisă deținerea pozițiilor de „visiting professor” la Universitatea din Yale, unde erau afiliați la momentul repatrierii, precum și exercitarea activităților care țin de această funcție, mai precis derularea de activități specifice în Statele Unite ale Americii, în universitatea respectivă, pe durata a trei luni, în fiecare an.

Maya Simionescu subliniază percepția alogenă asupra aranjamentului: „de la început institutul a fost considerat un implant american în România”. Acest statut a fost parțial în detrimentul, parțial în avantajul institutului. Astfel, când în 1980 statul român nu a alocat fonduri institutului pentru altceva decât salariile personalului, institutul se orientează spre finanțatori internaționali, iar regimul permite această opțiune. Institutul a aplicat cu succes la singurul fond nord american care acorda granturi pentru cercetare în domeniul disciplinar respectiv în afara Statelor Unite. Acel fond nord american a constituit o sursă importantă de finanțare anuală a activității institutului începând cu momentul 1980 și continuând cu anii de după schimbarea regimului, până în 1993.

Definitorii pentru caracterul excepțional al Institutului sunt greutatea de adaptare a particularităților activităților intens internaționalizate la cerințele unui sistem birocratic care nu încuraja internaționalizarea. Tensiuni au apărut de la chestiuni pragmatice, de genul existenței unui cont în care finanțatorul american urma să transfere banii, la reverberații ale naționalismului în politica științei, cum ar fi chestiuni ce țin de obligativitatea publicării prima dată în limba română, apoi în altă limbă de circulație internațională, în contextul în care cercetătorii români se obligau prin contractul de grant să publice rezultatele cercetării în reviste de specialitate internaționale.

⁷ http://adevarul.ro/life-style/stil-de-viata/experimentul-simionescu-1_50b9fc2c7c42d5a663ae0144/index.html

⁸ <http://www.icbp.ro/>

Proiect cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional "Dezvoltarea Capacității Administrative", în perioada 2007-2013

Finanțare

Dacă în perioada interbelică Academia Română își completa veniturile cu donații din surse private, alături de alocările din partea statului, odată cu instaurarea regimului comunist, în primii ani de existență a Republicii Populare Române, Academiei Române i se interzice dreptul finanțării din surse private și este chiar deposedată de unele mijloace materiale care s-a considerat că nu vizau direct activitatea de cercetare. Astfel, Academia Română a devenit dependentă de fondurile primite de la statul român.

Situația privind finanțarea Academiei Române rămâne relativ staționară pe durata guvernării comuniste: Academia Română este asimilată unei instituții parte a aparatului de stat, ca atare beneficiază de buget, iar execuția se desfășoară sub controlul statului.

După revoluție, Academiei Române i-au fost retrocedate o serie de drepturi despre care am discutat mai pe larg în secțiunile anterioare. Spiritul reparator pare să fi cuprins și chestiunile financiare ale instituției, revenind în discuție autonomia financiară a Academiei. Conform surselor citate de Berindei (2006, p. 427), la începutul anilor '90, reprezentanții Academiei aveau o înțelegere destul de asertivă a conceptului de autonomie financiară: ei refuzau orice ingerință în execuția bugetară a instituției, acuzând forme de control excesiv. Este menționată obligativitatea ca execuția bugetară a Academiei să fie aprobată de funcționarii statului la nivel de „linie de buget”.

Tot odată cu schimbarea regimului revine în actualitate diversificarea surselor de finanțare a Academiei Române. Finanțarea de la bugetul național este suplimentată de contribuții din surse private, primul exemplu marcant în acest sens fiind Fundația „Elias”.

În perioada de după revoluție, Academia Română a întreprins acțiuni de restituire a proprietăților deținute înainte de cel de al doilea război mondial. Deși acest proces nu a fost finalizat, după cum apreciază Berindei (2006, p. 472), posesiunile recuperate constituie active semnificative. Pentru administrarea și exploatarea lor a fost înființată o fundație, „Patrimoniul”. Cu toate acestea, istoricul citat aprecia că în continuare Academia Română este dependentă de alocările bugetare și că dezideratul autonomiei financiare față de statul român nu a putut fi încă realizat.

Concluzii

În acest raport am analizat evoluția unor aspecte din activitatea Academiei dintr-o perspectivă instituțională {North, 1990 #74}. Am studiat academicianul și cercetătorul din instituturile aflate în subordinea Academiei Române. Istoricii ale căror lucrări au constituit sursele de documentare ale raportului prezintă o perspectivă personală, care pare dinamică în comparație cu perspectiva instituțională pe care am abordat-o noi. Per ansamblu, cele două instituții au fost relativ staționare în perioada analizată. Elementele de discontinuitate majoră au fost determinate de relația dintre politic și academician. În ceea ce privește

Proiect cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional "Dezvoltarea Capacității Administrative", în perioada 2007-2013

drepturile colective, acestea au fost influențate de contextul politic, în sensul unor perioade relativ staționare, fie ele de erodare treptată a statutului sau de consolidare a unor beneficii, urmate de reșezări determinate exogen, de contextul politic național.

Internaționalizarea și finanțarea apar mai strâns legate de contextul politic. În ceea ce privește internaționalizarea, am identificat de multe ori tensiuni între contextul politic și practicile din Academie, justificabile din perspectiva caracterului internațional al cunoașterii.

În special în ceea ce privește academicienii, cercetătorii din instituțiile din subordinea Academiei și internaționalizarea activităților Academiei, am identificat tensiuni între manifestarea caracterului trans-național al acestor instituții și contextul politic național. Evoluția pe termen lung pare să fie determinată de caracteristicile trans-naționale, în timp ce deplasările determinate exogen de la aceste quasi-echilibre au fost anulate în momentul în care contextul socio-politic a devenit favorabil.

UNIUNEA EUROPEANĂ
Fondul Social European

GUVERNUL ROMÂNIEI
Ministerul Dezvoltării Regionale
și Administrației Publice

INOVAȚIE ÎN ADMINISTRAȚIE

Instrumente Structurale
2007-2013

Proiect cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional "Dezvoltarea Capacității Administrative", în perioada 2007-2013

Bibliografie

- Berindei, D. (2006). *Istoria Academiei Române (1866-2006)*. București: Editura Academiei Române.
- Cătănuș, D. c. (2012). *România 1945-1989 : enciclopedia regimului comunist : instituții de partid, de stat, obștești și cooperatiste*. București: Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului.
- Institutul Simionescu 30 ani*. (2009). București: Editura Semne.

UNITATEA EXECUTIVĂ PENTRU
FINANȚAREA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI
SUPERIOR, A CERCETĂRII
DEZVOLTĂRII ȘI INOVĂRII

Creșterea Capacității Administrative
a Sistemului Public de CDI